

УДК: 378.22+572.9+008

Ю. В. БЕГУНОВА

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА МОДЕЛЬ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ ДО ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ПІВДЕННІЙ УКРАЇНІ

Розглянуто проблему підготовки майбутніх учителів історії в умовах полікультурного середовища Південної України. Подано авторську модель цього процесу й охарактеризовано кожний її блок. Показано, що особливістю зазначеного регіону в етнографічному аспекті є його багатонаціональність. Відзначено, що майбутній учитель історії в навчальних закладах на Півдні України має бути готовим до роботи в етнічно, культурно та релігійно розмаїтому соціумі. Це вимагає визначення педагогічних умов, здатних реалізувати можливості етнокультурного досвіду в процесі підготовки майбутніх учителів історії. Відповідно до мети дослідження подано наукове обґрунтування кожної педагогічної умови. Доведено, що облік взаємодії зазначених умов забезпечує результативну етнокультурну діяльність майбутніх учителів історії в Південній Україні.

Ключові слова: модель, підготовка майбутніх учителів історії, етнокультурна діяльність, педагогічні умови.

Ю. В. БЕГУНОВА

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНАЯ МОДЕЛЬ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ИСТОРИИ К ЭТНОКУЛЬТУРНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ЮЖНОЙ УКРАИНЕ

Рассмотрена проблема подготовки будущих учителей истории в условиях поликультурной среды Южной Украины. Представлена авторская модель этого процесса и дана характеристика каждого ее блока. Отмечено, что особенностью указанного региона в этнографическом плане является его многонациональность. Указано, что будущий учитель истории в учебных заведениях Южной Украины должен быть готов к работе в этнически, культурно и религиозно разнообразном социуме. Это требует определения педагогических условий, способных реализовать возможности этнокультурного опыта в процессе подготовки будущих учителей истории. В целях исследования приводится научное обоснование каждого педагогического условия. Доказано, что учет взаимодействия указанных условий обеспечивает результативную этнокультурную деятельность учителей истории в Южной Украине.

Ключевые слова: модель, подготовка будущих учителей истории, педагогические условия.

G. V. BEGUNOVA

EXPERIMENTAL MODEL OF FUTURE HISTORY TEACHERS' TRAINING FOR ETHNOCULTURAL ACTIVITY IN SOUTHERN UKRAINE

The article is devoted to the problem of History teachers' training in terms of multicultural environment of Southern Ukraine. The author develops a model of the given process and characterizes its structural units. It has been shown, that in ethnographic context multinationality is a peculiarity of this region. The researcher grounds, that a future History teacher in Southern Ukraine has to be ready to work in such a multi-ethnic, multi-cultural and multi-faith society. It required definition of the pedagogical conditions for to realization of possibilities of ethnocultural experience in the process of future History teachers' training. According to the purpose of research, the article provides scientific grounds for each pedagogical condition. The author proves, that consideration of interaction of the specified conditions provides productive ethnocultural activity of future History teachers in Southern Ukraine.

Keywords: a model, future history teachers' training, ethnocultural activity, pedagogical conditions.

Неухильний інтерес до минулого, який спостерігається в останні десятиліття, висуває перед вітчизняною системою освіти нові вимоги щодо підготовки підростаючого покоління до життя в умовах багатонаціонального та полікультурного середовища, більш глибокого вивчення етнокультурної спадщини народів, що включає різноманітні традиції та звичаї, норми

взаємовідносин, специфічні методи формування національної самосвідомості. Тому особливої важливості набуває процес професійної підготовки майбутніх учителів історії, які виховують, навчають, розвивають школярів засобами етнокультури.

На основі засвоєння духовних цінностей та різноманітних традицій національних культур майбутньому вчителю історії належить вирішувати проблеми формування етнокультурних знань, шанобливого ставлення до різноманіття етнокультур в Південній Україні та їх представників, різних умінь і навичок тактовної взаємодії і співробітництва учнів загальноосвітніх шкіл.

У зв'язку з цим виникає актуальна для педагогіки проблема підготовки майбутніх учителів історії до етнокультурної діяльності в досліджуваному полікультурному середовищі, зокрема в Південноукраїнському регіоні.

В основу дослідження професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів лягли теоретичні положення, розроблені А. Грабовим, М. Кушковим, І. Лернером, Н. Кузьміною, В. Сластьоніним, Ю. Сокольниковим. Професійна підготовка майбутніх учителів історії розглянута в працях А. Булди, В. Майбороди й інших науковців. Етнокультурний підхід у професійній освіті вивчали Г. Волков, Є. Жирков, А. Панькін, В. Шаповалов та ін. Професійну діяльність майбутніх учителів в умовах полікультурного середовища досліджували Л. Воротняк, Л. Гончаренко, О. Гуренко, О. Дубасенюк, Л. Маєвська, О. Слоньовська, І. Соколова та інші вчені.

Метою статті є розробка моделі та обґрунтування педагогічних умов підготовки майбутніх учителів історії до етнокультурної діяльності в навчальних закладах Південної України.

Процес підготовки майбутніх учителів історії до етнокультурної діяльності на Півдні України ми розглядаємо як важливу частину системи загальної професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів історії у вищих навчальних закладах.

Відтак, В. Курилів зазначає підготовку вчителя історії як єдність освітньої, розвивальної та виховної мети: дати знання – певний обсяг загальних фактів, інформації; навчити аналізувати, спільно працювати, розв'язувати проблеми, порівнювати, знаходити, оцінювати, досліджувати та використовувати результати; виховувати відповідні риси – терпимість (толерантність) до інших поглядів, пошану до минулого, повагу один до одного, критичне мислення [7, с. 25–27].

Цілком слушними та глибоко обґрунтованими, на наш погляд, є думки С. Гончаренка та Ю. Мальованого, що школа невіддільна від національного ґрунту та коріння свого народу, формує й оберігає національну культуру, а тому організація, форми та методи навчання та виховання молодого покоління мають будуватися з урахуванням тисячолітньої історії, споконвічної традиції народу на основі національної культури, збагачення кращими досягненнями загальнолюдської культури [3, с. 5].

Як влучно відзначила О. Гуренко, на сучасному етапі відсутня цілісна методика спрямованого навчання майбутніх педагогів за умови знання та використання етнокультурних традицій національних меншин в навчально-виховній роботі, а також не визначені функції педагога в здійсненні навчання й виховання дітей на засадах етнокультури. Недооцінка навчально-виховних можливостей етнокультури національних меншин та неповне використання у вузівській підготовці значно збіднює зміст професійної підготовки випускників педагогічного університету [5, с. 1–2].

Оскільки Південь України є поліетнічним, що включає існування чимало етнічних спільностей, то одним із першорядних завдань і держави загалом й освіти зокрема є створення умов для пізнання та розуміння етнокультури інших народів, виховання толерантних відносин між людьми, що належать до різних етносів і рас, при збереженні самобутності кожної етнокультури, кожного етносу окремо.

Таким чином, ми погоджуємося з думкою О. Горчакової, що у Південному регіоні України більшість колективів навчальних закладів за складом є багатонаціональними, поліетнічними. У школах і ВНЗ Одеської області спільно навчаються діти українців, росіян, молдаван, євреїв, греків, вірмен, болгар, гагаузів, німців й інших народів. Для таких колективів характерна активність міжетнічного спілкування, зумовлена формуванням їх за територіальною ознакою, комплектуванням із національностей, які традиційно проживають у конкретних районах і звикли постійно контактувати й поважати традиції, звички, норми поведінки одні

одних. Водночас сфера подібних міжнаціональних відносин в регіоні перебуває в постійному розвитку і здатна більшою або меншою мірою трансформуватись залежно від обставин [4].

Тому ми вважаємо, що майбутній вчитель історії, який працює на Півдні України, має бути готовим до роботи в такому етнічно, культурно та релігійно розмаїтому соціумі. Етнокультурна діяльність майбутніх учителів історії – це цілеспрямований процес формування етнокультурних знань учнів, формування ціннісного ставлення до особливостей різноманітних етнокультур; умінь і навичок взаємодії з представниками різних етнокультур.

Відповідно до мети дослідження ми пропонуємо на рис. 1 модель підготовки майбутніх учителів історії до етнокультурної діяльності на Півдні України, реалізація якої дасть змогу досягти запланованого результату.

Модель підготовки майбутніх учителів історії до етнокультурної діяльності в Південній Україні складається з мети, етапів, компонентів підготовленості, педагогічних умов та результату. Мета експерименту – формування підготовки майбутніх учителів історії до етнокультурної діяльності в зазначеному регіоні. Досягнення мети відбувалося впродовж трьох етапів: інформаційно-когнітивного, мотиваційно-рефлексивного й діяльнісно-проектувального. Відповідно до кожного з етапів здійснювалося формування компонентів підготовленості майбутніх учителів історії до етнокультурної діяльності на Півдні України – інтелектуального, ціннісного, діяльнісного. Підготовленість за зазначеними компонентами формувалася під час реалізації визначених педагогічних умов: збагачення освітнього процесу у вузі етнокультурним змістом; створення толерантного освітнього середовища; змістовна етнокультурна спрямованість педагогічної практики майбутніх учителів історії. Відзначимо, що педагогічні умови реалізовувалися комплексно, але більш яскраво перша умова – на інформаційно-когнітивному етапі, друга умова – на мотиваційно-рефлексивному і третя – на діяльнісно-проектувальному. Результатом реалізації моделі стала сформована підготовленість майбутніх учителів історії до етнокультурної діяльності на Півдні України

Зауважимо, що впровадження експериментальної моделі здійснювалася шляхом комплексної реалізації обґрунтованих педагогічних умов. Реалізація кожної зазначеної умови узгоджувалася та логічно «вписувалася» в процес професійної підготовки майбутніх учителів історії.

Зауважимо, що експериментальна робота здійснювалася як в ході навчання у вузі, так і безпосередньо в школі, в період педагогічної практики майбутніх учителів історії.

Так, метою першого етапу – інформаційно-когнітивного було надати майбутнім учителям історії необхідні знання про етнокультуру Південної України. На цьому етапі реалізовувалась перша педагогічна умова, а саме – збагачення освітнього процесу у вузі етнокультурним змістом.

Змістовним аспектом реалізації означеної педагогічної умови був розроблений нами спецкурс «Етнічний та національний склад населення Півдня України». Він призначений для підготовки майбутніх учителів історії і може певною мірою заповнити недостатньо представлений у змісті гуманітарних і соціальних дисциплін етнокультурний компонент.

Вказаний спецкурс покликаний забезпечувати регіональні особливості змісту освіти та індивідуальні потреби студентів в галузі історії, етнографії, етнопедагогіки, культури та мистецтва народів Півдня України.

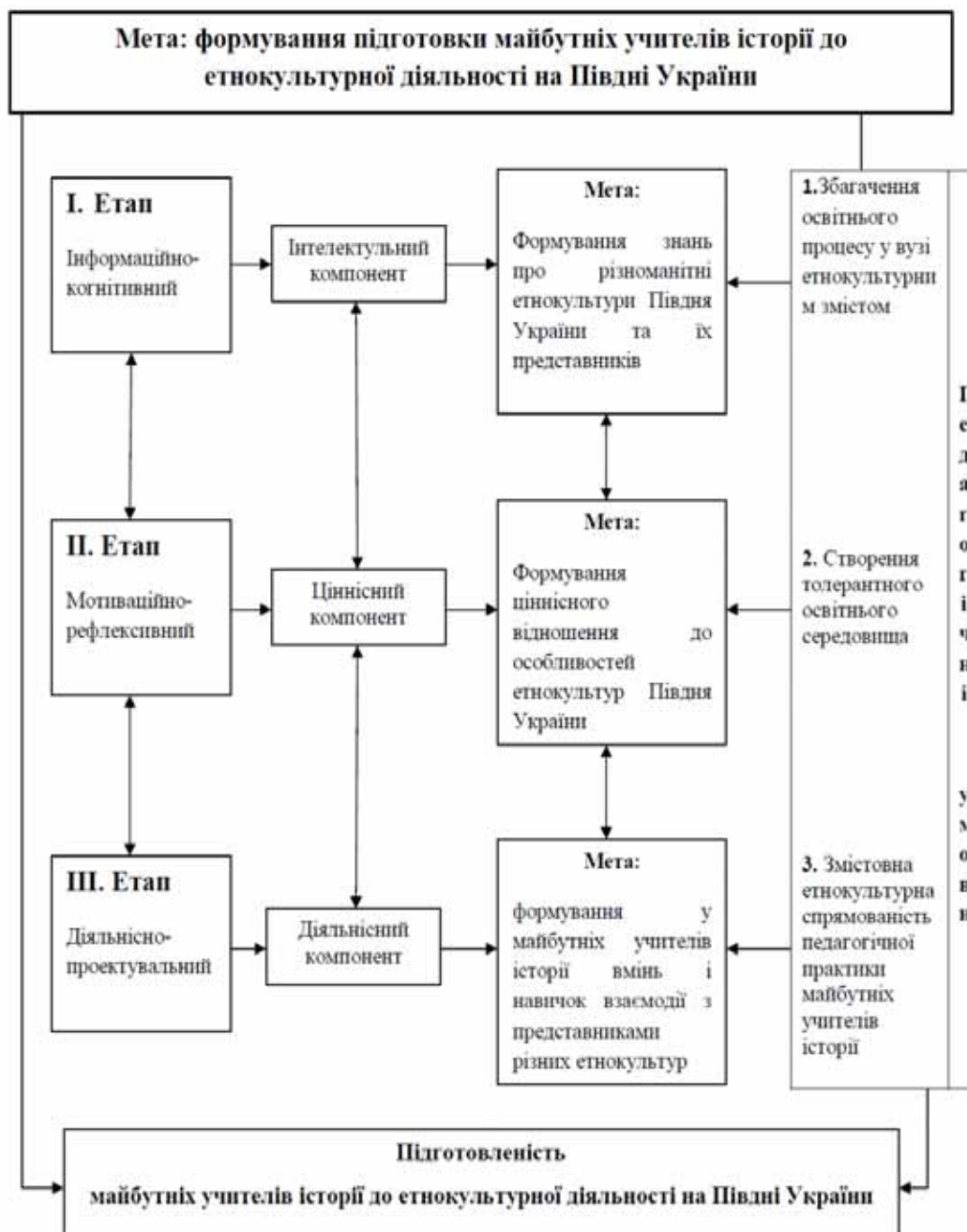

Рис. Модель підготовки майбутніх учителів історії до етнокультурної діяльності на Півдні України.

Провідними ідеями програми спецкурсу є засвоєння майбутніми вчителями історії значущості взаєморозуміння між народами, міжособистісної довіри, толерантності, лояльності, поваги до поглядів і вірувань людей незалежно від їх етнокультурної приналежності. Разом з тим відзначається важливість виховання інтолерантності до таких явищ, як ксенофобія та етніцизм, при безумовному визнанні пріоритетності формування позитивної етнічної ідентичності. В програмі зроблено акцент на формування творчо розвиненої, духовно-моральної особистості в процесі вивчення та засвоєння історії та культури народів Півдня України, виховання громадянськості у молоді, патріотичних почуттів і гордості за свою малу Батьківщину.

Програма спецкурсу «Етнічний та національний склад населення Півдня України» побудована за тематичним принципом, з календарною розкладкою тем на заняттях з кожного розділу. Зміст програми має комплексний та інтегрований характер. Історія та етнокультура

населення Південної України розкривається з певної тематики, що переходить з теми в тему та пов'язана з історією краю, духовно-культурними й трудовими традиціями народів Півдня України, трудовим вихованням, творами усної народної творчості, мистецтвом, святами.

Таким чином, за допомогою описаних вище засобів, методів і прийомів була реалізована перша педагогічна умова, що орієнтує майбутніх учителів історії на оволодіння знаннями про різноманітні етнокультури на Півдні України та їх представників.

Другий етап – мотиваційно-рефлексивний – передбачав формування ціннісного відношення в майбутніх учителів історії до особливостей етнокультур Півдня України та їх представників. На вказаному етапі реалізовувалась така педагогічна умова: створення толерантного освітнього середовища. Це здійснювалося на основі принципу інтеграції включаються відсутні змістові елементи у навчально-виховні плани та освітні програми, а також застосовуються інноваційні форми та методи творчого, пошукового характеру, які передбачають імітаційно-рольовий підхід до діяльності студентів при вивченні гуманітарних дисциплін як у навчальній, так і позааудиторній роботі. Такі заходи сприяють отриманню студентами необхідного рівня знань про представників інших національностей, існує різноманіття етнокультур в Південній Україні, ціннісне ставлення до особливостей існуючих етнокультур та їх представників. Констатуємо, що на другому етапі реалізовувався практичний блок спецкурсу «Етнічний та національний склад населення Півдня України»

Найбільш вдалі позааудиторні заходи – це: загальнолюдські форми культурного спілкування (фестивалі та конкурси молоді та студентів, конференції, КВН, міжнародні клубні рухи, фестивалі та конкурси колективів художньої творчості тощо), змагання, походи, національні змагання, ігри, розваги, народні види спорту і т. д.

Відзначимо, що при переданні знань про етнокультури Півдня України основним завданням є забезпечення студентів якомога більшою інформацією про існуюче нині різноманіття етнокультур в цьому регіоні (болгарська, гагаузька, грецька й ін.), про цінності конкретних етнокультур.

При затвердженні ціннісного ставлення до особливостей різноманіття етнокультур Півдня України нам було необхідно сформувати та розвинути у майбутніх учителів історії такі якості, як терпимість, взаєморозуміння, шанобливе ставлення до людей, толерантність, товариськість, комунікативність, доброзичливість, чуйність, ввічливість, співчуття тощо.

Найбільш ефективною, зокрема, є така форма організації вказаного процесу, як лекція удвох. В даному випадку передбачалося моделювання реальних ситуацій обговорення теоретичних і практичних питань двома викладачами, які мають різні точки зору з обговорюваного питання. При цьому діалог викладачів повинен демонструвати культуру дискусії між представниками різних народів, спільного вирішення проблеми, втягувати в обговорення студентів, спонукати їх задавати питання, висловлювати свою точку зору, демонструвати відгук на те, що відбувається. У результаті в студентів не тільки актуалізувалися наявні знання про різні культури, й виробилося наочне уявлення про культуру спілкування, спосіб ведення діалогу, спільний пошук та прийняття рішення, ціннісне ставлення до носіїв інших етнокультур.

Як бачимо на цьому етапі впроваджувалася друга педагогічна умова, яка була спрямована на формування у майбутніх учителів історії ціннісного становлення до особливостей етнокультур Півдня України та їх представників.

На третьому етапі нашого дослідження – діяльнісно-проектувальному – реалізовувалася третя педагогічна умова, а саме: змістовна етнокультурна спрямованість педагогічної практики майбутніх учителів історії. Останні набували власного педагогічного досвіду, що відповідно передбачало набуття й удосконалення вмінь і навичок взаємодії з представниками різних етнокультур в полікультурному середовищі загальноосвітніх шкіл Півдня України.

Зауважимо, що педагогічна практика – необхідна складова професійної підготовки майбутніх учителів історії. Її метою є знайомство з роботою вчителя історії в реальних умовах навчального процесу в загальноосвітніх школах, поглиблення та закріплення теоретичних знань і формування у студентів професійних умінь і навичок, а також виховання потреби систематично удосконалювати свою професійну діяльність.

Педагогічна практика становить важливий етап у формуванні підготовки майбутніх учителів історії до етнокультурної діяльності, оскільки допомагає перевірити у професійній діяльності знання, вміння та навички, набуті на теоретичному етапі професійної підготовки: володіння знаннями про різноманіття етнокультур Півдня України, їх класифікації; володіння правилами поведінки в полікультурному освітньому середовищі регіону; вміння узагальнювати дані про представників інших етнокультур, з якими професійно взаємодіє учитель історії; вміння бути гнучким і долати бар'єри в міжкультурній взаємодії.

Підготовленість майбутніх учителів історії до етнокультурної діяльності передбачає не тільки знання про особливості етнокультур, а й уміння взаємодіяти з будь-якими людьми, незалежно від їх етнокультурної приналежності. Констатувальний зріз нашого дослідження показав, що основна кількість майбутніх учителів історії не тільки не володіє навичками взаємодії з представниками інших етнокультур, й багатьом студентам не вистачає умінь і навичок звичайної міжособистісної взаємодії. Тому, на нашу думку, було доречно розвинути у студентів навички взаємодії з людьми різної етнокультурної приналежності. З цією метою нами була розроблена система вправ «Навички взаємодії з представниками різноманітних етнокультур Півдня України». Мета її – розвинути у майбутніх учителів історії вміння та навички взаємодії з представниками різноманітних етнокультур в Південній Україні.

Наступним засобом реалізації вказаного напрямку роботи стосовно формування діяльнісного компонента підготовленості майбутніх вчителів історії до етнокультурної діяльності на Півдні України було проведення підсумкової конференції за результатами педагогічної практики студентів. Для підготовки до конференції майбутнім учителям історії давалося завдання вести щоденник практики, в якому необхідно було описати свій досвід взаємодії з представниками різних етнокультур Півдня України, а також проаналізувати свої помилки та досягнення.

Освітній процес в школі потребує серйозної освітньої підтримки, де могли б інтегруватися етнокультурні знання, міжетнічна взаємодія і співпраця школярів у різних видах діяльності. Цей висновок ми зробили, аналізуючи дані, отримані в результаті проведення підсумкової конференції, а також в ході наших досліджень особливостей етнокультурних установок школярів, рівня шанобливого ставлення до традицій і культур інших національностей, наявності досвіду поведінки в поліетнічному середовищі Півдня України. Тому вважаємо за необхідне включення в освітній процес школярів нового, сучасного змісту освіти, що забезпечує формування і розвиток етнокультурних знань, ціннісного ставлення до представників інших етнокультур, а також умінь і навичок взаємодії в полікультурному освітньому середовищі Південної України.

Переконані, що впровадження розроблених педагогічних умов у навчальний процес підготовки майбутніх учителів історії у вузі повинна істотно підвищити рівень підготовленості цих фахівців до етнокультурної діяльності в Південній Україні.

Виконана в ході формуючого експерименту робота та її результати підтвердили, що представлена модель є адекватною досліджуваному процесу, адже відображає всі основні структурні компоненти та взаємозв'язки процесу формування підготовленості майбутніх вчителів історії до етнокультурної діяльності у вказаному регіоні. Використання цієї моделі дозволило досягти мети дослідження – апробувати комплекс педагогічних умов підготовки майбутніх вчителів історії до етнокультурної діяльності в навчальних закладах у Південній Україні та обґрунтувати методичні та організаційні основи побудови роботи у зазначеному напрямку.

Перспектива наших подальших досліджень полягає у проведенні експериментальної перевірки моделі підготовки майбутніх учителів історії до етнокультурної діяльності в Південній Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Всеукраїнський перепис населення 2001: статистичний збірник / за ред. Т. В. Стоянова. – Одеса: Гол. упр. статистики в Одеській області, 2004. – Ч. 2. – 171 с.
2. Гончаренко Л. А. Формування полікультурної компетентності вчителів загальноосвітньої школи: навч. посібник / Л. А. Гончаренко, В. В. Кузьменко. – Херсон: РПО, 2006. – 92 с.

3. Гончаренко С. У. Пропринципові положення концепції національної середньої загально-освітньої школи / С. У. Гончаренко, Ю. І. Мальований // Радянська школа. – 1991. – № 5. – С. 3–11.
4. Горчакова О. А. Особистість у полікультурному освітньому середовищі вищого навчального закладу / О. А. Горчакова. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrdeti.com/firstforum/b24.html>
5. Гуренко О. І. Формування етнокультурної компетентності студентів педагогічного університету в умовах полі етнічного середовища: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / О. І. Гуренко. – Харків, 2005. – 20 с.
6. Євтух В. Б. Вступ до етнопедагогіки: навч. посібник / В. Б. Євтух, А. А. Марушкевич, Н. М. Дем'яненко, В. В. Чепак. – К.: Вид.-поліграф. центр «Київський університет», 2003. – 149 с.
7. Курилів В. І. Методика викладання історії: навч. посібник / В. І. Курилів. – Львів; Торонто: Світ, 2003. – 248 с.